Жерге орналастырудағы ғылыми жобаларды басқару

Дәріс №2

ЖЕРГЕ ОРНАЛАСТЫРУ ЖОБАЛАРЫН БАСҚАРУ НЕГІЗДЕРІ

География ғылымдарының кандидаты, профессор Токбергенова А.А.

Дәрістің мақсаты:

Бұл дәрістің мақсаты – жерге орналастыру жобаларын басқарудың теориялық және практикалық аспектілерін жан-жақты зерттеу арқылы жобаларды тиімді ұйымдастыру, ресурстарды рационалды пайдалану, сондай-ақ экологиялық, экономикалық және әлеуметтік тұрақтылықты қамтамасыз ету жолдарын анықтау.

Қарастырылатын сұрақтар:

1. Жерге орналастыру жобаларының құрылымы мен ерекшеліктері қандай және олар мемлекеттік басқару жүйесінде қандай рөл атқарады?
2. Жобаларды басқаруда қолданылатын принциптер мен заманауи әдістер қандай және олар тиімділікті қалай арттырады?
3. Жобаларды басқарудың негізгі кезеңдері қандай?
4. Жобаның тиімділігін бағалау үшін қандай критерийлер қолданылады?

ЖЕРГЕ ОРНАЛАСТЫРУ ЖОБАЛАРЫН БАСҚАРУ

Жерге орналастыру жобаларын басқару – бұл жер ресурстарын тиімді пайдалану мен қорғауға бағытталған кешенді іс-шараларды жоспарлау, ұйымдастыру, бақылау және талдау процесі. Мұндай жобалар елдің жер саясатын жүзеге асыруда, ауыл шаруашылығын дамытуда және экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады.

Жерге орналастыру жобаларын басқарудағы негізгі мақсат — ресурстарды рационалды пайдалану, экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз ету және аумақтық даму стратегиясын жүзеге асыру. Қазақстан Республикасында жобаларды ұсыну және бекіту тәртібі заңнамалық және нормативтік негізге сүйеніп жүргізіледі, бұл жобалардың құқықтық, экономикалық және экологиялық тұрғыдан негізделгендігін қамтамасыз етеді. Басқару тиімділігі ұйымдастырушылық құрылымдарды жетілдіру, кадрлық әлеуетті дамыту және тәуекелдерді басқару арқылы артады, осылайша жерге орналастыру жобаларының ұзақ мерзімді тұрақтылығы мен әлеуметтік-экономикалық пайдасын қамтамасыз етеді.

ЖЕРГЕ ОРНАЛАСТЫРУ ЖОБАЛАРЫНЫҢ ҚҰРЫЛЫМЫ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ РӨЛІ

Жерге орналастыру жобасы – жер ресурстарын тиімді пайдалану мен қорғауға арналған ғылыми, техникалық және құқықтық құжаттар жиынтығы. Ол жер учаскелерін бөлу, шекараларын белгілеу, экологиялық және экономикалық тиімділікті қамтамасыз етуге бағытталады.

Құрылымы: Жобада түсіндірме жазба, кеңістіктік-талдау бөлімі, жобалық шешімдер, экономикалық және экологиялық негіздеме, құқықтық рәсімдеу бөлімі болады. Бұл құрылым жерді ұтымды бөлу, инфрақұрылымды жоспарлау және құқықтық тіркеуді қарастырады.

Ерекшеліктері:

- **Кешенділік** — экономикалық, әлеуметтік, экологиялық аспектілерді біріктіреді.
- **Ғылыми негізділік** — заманауи әдістер (ГАЖ, қашықтықтан зондтау) қолданылады.
- **Құқықтық сипат** — мемлекеттік тіркеуге енгізіледі.
- **Аймақтық бейімделу** — табиғи-климаттық және экономикалық ерекшеліктерге сәйкес жасалады.
- **Тұрақты даму** — табиғи ресурстарды сақтау және ұрпаққа қалдыру мақсатында жоспарланады.

Жобаларды басқаруда қолданылатын принциптер мен заманауи әдістер және олардың тиімділікті арттыруы

Жобаларды басқаруда тиімділік заңдылыққа және ғылыми негізге сүйену, жүйелілік пен кешенділік, қоғамдық қатысу, тұрақты даму және айқындық принциптері арқылы қамтамасыз етіледі. Бұл қағидалар жобалық шешімдердің заңды, экономикалық және әлеуметтік тұрғыдан негізді болуын қамтамасыз етеді.

Заманауи әдістері:

Геоақпараттық жүйелер (ГАЖ): жер учаскелерін картаға түсіру, кеңістіктік талдау және визуализация.

Сандық кадастрлық жүйелер: мәліметтердің нақтылығын арттырып, жобаларды орындау уақытын қысқартады.

Модельдеу және сценарийлік талдау: әртүрлі нұсқалардың салдарын болжау және ең тиімді шешімді таңдау.

Қашықтықтан зондтау: спутниктік суреттер арқылы жер қоры мен экологиялық жағдайды бақылау.

Халықаралық менеджмент әдістемелері (PMI, PRINCE2): жоспарлау, тәуекелдерді басқару және коммуникацияны тиімді ұйымдастыру.

ЗАҢДЫЛЫҚ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМИ НЕГІЗДІЛІК

Бұл принцип жобалық шешімдердің заң мен нормативтік актілерге сай болуы және ғылыми дәлелдерге негізделуі керектігін көрсетеді.

Басқаруда тек тәжірибеге сүйену жеткіліксіз — зерттеулер мен деректер арқылы негізделген шешімдер қабылдануы тиіс.

Бұл принцип жобаларды құқықтық тұрғыдан қауіпсіз, әрі техникалық-тақырыбы бойынша дұрыс бағытталған етуге ықпал етеді.

Жобаның тиімді басқарылуы үшін мекен, экономикалық, экологиялық және әлеуметтік аспектілерді бөлек емес, біртұтас жүйе ретінде қарастыру қажет.

Жобадағы әр бөлім (мысалы, инфрақұрылым, қоршаған орта, жер пайдалану) өзара байланыста болуға тиіс. Сондай-ақ, басқару жүйелі жүріп, әрбір кезең айқын құрылымда болуы тиіс.

Осылайша жобаның барлық элементтері үйлесімді жұмыс істеп, шығындар мен ресурстарды оңтайлы қолдану, экологиялық зиянды азайту, әлеуметтік әсерді басқару қамтамасыз етіледі.

КЕШЕНДІЛІК ЖӘНЕ ЖҮЙЕЛІЛІК

Жобаның тиімділігін бағалау үшін қолданылатын критерийлер

Экономикалық көрсеткіштер: инвестицияның қайтарымы, жерді пайдалану тиімділігі, шығын/пайда қатынасы.

Жоспарланған мерзімге сәйкестік: жобаның алдын белгіленген уақыт аралығында аяқталуы.

Экологиялық көрсеткіштер: жер деградациясының төмендеуі, топырақ және су сапасының жақсаруы, биоалуантүрлілiктің сақталуы.

Бюджетке сәйкестік: нақты шығындардың жоспарланған бюджетке сәйкес келуі.

Әлеуметтік көрсеткіштер: жер пайдаланушылардың қанағаттануы, жер қатынастарының реттелуі, жер дауларының төмендеуі.

Қолданылу және жалғастырылу мүмкіндігі: жобаның аяқталғаннан кейінгі тұрақты түрде қолданылуы, әрі қарай масштабталуына мүмкіндік болуы.

ЖЕРГЕ ОРНАЛАСТЫРУ ЖОБАЛАРЫН БАСҚАРУДЫҢ КЕЗЕҢДЕРІ

1-кезең. Дайындық және жоспарлау кезеңі

Бұл кезеңде жобаның мақсаттары, міндеттері және жүзеге асыру шекарасы анықталады. Жер қорының қазіргі жағдайына талдау жүргізіледі; Нормативтік-құқықтық базаны зерттеу жүзеге асырылады; Қажетті бастапқы деректер жиналып, жобалау тапсырмасы жасалады; Қаржыландыру көздері және жұмыс кестесі бекітіледі. Мақсат – жобаның тиімді іске асуына негіз болатын ақпараттық және ұйымдастырушылық дайындықты қамтамасыз ету.

2-кезең. Жобалау және шешім қабылдау кезеңі

Бұл кезеңде нақты жерге орналастыру шешімдері әзірленеді:

1. Жер пайдаланудың шекаралары белгіленеді
2. Жерлердің нысаналы мақсаты анықталады
3. Инженерлік және экологиялық талаптар есепке алынады
4. Кадастрлық мәліметтер нақтыланады
5. Баламалы нұсқалар салыстырылып, ең тиімдісі таңдалады

3-кезең. Жобаны іске асыру кезеңі

1

Бұл жұмыстың басты мақсаты – жобалық шешімдерді нақты жүзеге асырып, жер қатынастарын құқықтық тұрғыдан реттеу.

2

Бекітілген жоба іс жүзінде орындалу барысында жер учаскелері бөлініп, олардың шекаралары белгіленеді.

3

Геодезиялық және картографиялық жұмыстар жүргізіліп, инженерлік инфрақұрылымдар жобаланады.

4

Соңында қажетті құжаттар тіркеліп, жер пайдаланушыларға тапсырылады.

4-кезең. Мониторинг және бағалау кезеңі

Негізгі мақсат – жобаның нәтижелерін тұрақты бақылап, болашақ жобаларға тәжірибелік негіз қалыптастыру.

Бұл кезеңде жобаның орындалу нәтижелері талданып, оның тиімділігі бағаланады.

Жер пайдалану құрылымындағы өзгерістер бақыланады, экологиялық және экономикалық көрсеткіштер өлшенеді. Сондай-ақ, анықталған кемшіліктерге сәйкес түзету шаралары ұсынылады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Жерге орналастыру жобаларын басқару – бұл күрделі және кешенді процесс, ол заңдылыққа, ғылыми негізділікке, жүйелілік пен кешенділікке, қоғамдық қатысуға, тұрақты даму қағидатына және айқындық-тиімділікке сүйенеді.

Бұл принциптер жобалардың сапалы, құқықтық, экономикалық, экологиялық және әлеуметтік тұрғыдан үйлесімді жүзеге асуын қамтамасыз етеді. Заманауи әдістер мен технологияларды (ГАЖ, сандық кадастрлар, модельдеу, халықаралық жобалық менеджмент) пайдалану жобаларды тиімді басқаруға, ресурстарды үнемдеуге және тәуекелдерді азайтуға мүмкіндік береді. Нәтижесінде, жерге орналастыру жобалары мемлекеттің жер ресурстарын тиімді пайдаланудағы стратегиялық құралына айналады және қоғам мен табиғат мүдделерін теңестіре отырып орнықты дамуды қамтамасыз етеді.

Бақылау сұрақтары:

1. Жерге орналастыру жобасын басқарудың негізгі кезеңдері қандай және олардың өзара байланысы неде?
2. Жерге орналастыру жобасының мақсаттары мен міндеттері қалай анықталады?
3. Жобаны жоспарлау барысында қандай экономикалық және экологиялық факторлар ескеріледі?
4. Жобаны жүзеге асыру кезінде қолданылатын басқару әдістері мен құралдары қандай?
5. Жерге орналастыру жобасының тиімділігін бағалау үшін қандай көрсеткіштер пайдаланылады?
6. Жобаны орындау барысында тәуекелдерді басқарудың маңызы неде және оларды азайту жолдары қандай?
7. Жерге орналастыру жобаларын басқаруда геоақпараттық жүйелердің (ГАЖ) рөлі қандай?

ҰСЫНЫЛАТЫН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

- Жерге орналастырудың теориялық негіздері / Қырықбаев Ж.Қ., Озеранская Н.Л., Жаманқұлова Б.Г. — Алматы: С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, 2014.

- Жерге орналастыру мен кадастрлардың теориялық негіздері — Алматы: А.Бейімбаев атындағы Жоғары колледж/техникум, 2024(?) ж. (оқу-құралы)

- Жер мониторингтің әдістерінің ғылыми негіздері / Сейфуллин Ж.Т., Сейтхамзина Г.Ж. — Алматы: Эпиграф, 2017.

- Заңнамалық база: Жер учаскелерін қалыптастыру жөніндегі жерге орналастыру жобасын жасау қағидалары — Қазақстан Республикасы ресми құжаты.

- Басқа пайдалы бағдарлама-құжаттар: әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің «Жерге орналастыру» мамандығы бойынша оқыту мазмұны.